

Är björnen farlig?

Skandinaviska Björnprojektet

Är björnen farlig?

Skandinaviska Björnprojektet

Denna skrift har tillkommit efter en idé av **Sven Brunberg**, fältansvarig för det Skandinaviska Björnprojektet, och bygger på hans erfarenheter samt den kunskap som genom åren samlats inom björnprojektet. Texten har skrivits av författaren **Jan-Erik Olson**.

Det sakliga innehållet har granskats av projektledarna **Jon Swenson**, professor i ekologi och naturförvaltning vid Norges lantbrukshögskola och **Finn Sandegren**, forskare vid Svenska Jägareförbundet.

Skriften har delvis finansierats av Världsnaturfonden WWF och Viltskadecenter.

Text: Jan Erik Olson, Björkberg
Foto copyright: Anders Björklund Naturfoto, Orsa
Akvareller: Elisabeth Skiöld, Björkberg
Original och grafisk form: Anders och Ulla Björklund, Orsa
Tryckt i mars 2000 av Fälth & Hässler, Värnamo

Försäljning:
Viltskadecenter Grimsö, 730 91 Riddarhyttan och
Björnprojektet i Orsa, Noppikoski 156, 794 98 Orsa

Förlag:
© **Björnprojektet i Orsa**
Sven Brunberg
Noppikoski 156, S-794 98 Orsa
ISBN 91-630-8485-6

MORS LILLA OLLE...

Det mest kända, enskilda mötet i Sverige mellan en människa och en björn har egentligen aldrig ägt rum. Det besjungs i visan av Alice Tegnér och präglar generationer svenskars bild av björnmötet, av björnen som en lömsk och farlig varelse.

När mor får se lilla Olle sitta i den ljusa skogsglántan med det stora djuret tätt inpå sig, ger hon upp ett skri som inte endast får leken att passera förbi; skriet från mor har etsat sig fast och ekar fortfarande i öronen på alla dem som aldrig har sett, ännu mindre mött, en björn i vilt tillstånd. För närmare än till djurparkens Nalle som står därnere i hägnet, på bakbenen med plirande ögon, och låter sig matas med äppelklyftor och popcorn, kommer inte de allra flesta av oss.

Men är då björnen farlig för människan? Skall vi vara rädda, då vi ger oss ut i skogen för att kanske få en skymt av detta imponerande djur, som på senare år har ökat i antal i Sverige?

Syftet med denna skrift är att försöka ge svaret på den frågan utifrån aktuell björnforskning. Sakuppgifterna i framställningen är till största delen hämtade ifrån skriften *Björnen, viltet, ekologin och människan* av Finn Sandegren och Jon Swenson (1997, utgiven av Svenska Jägareförbundet) samt *Er den skandinaviske björnen farlig?* (1996, utgiven av Norsk institut for naturforskning) och som skrivits av samma författare tillsammans med ett flertal andra från det Skandinaviska Björnprojektet.

Untorparn, den äldsta märkta björnen. Han är 29 år och försågs med radiosändare första gången 1986.

Halsbandet med radiosändare har en försvagningszon som går av efter ca 2 år.

SKANDINAVISKA BJÖRNPROJEKTET

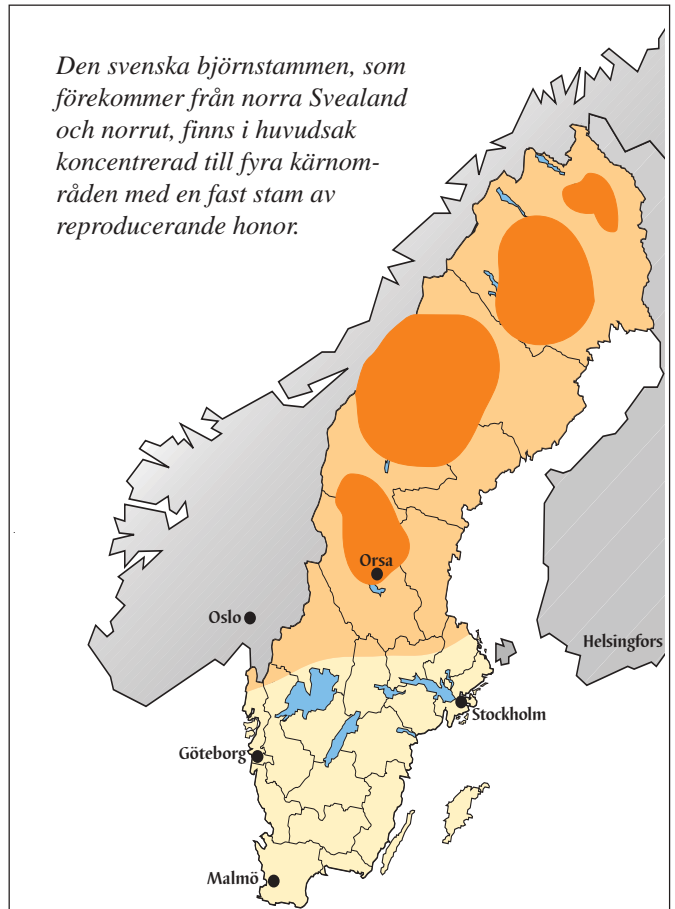
Det Skandinaviska Björnprojektet startade 1984 och är ett forskningsprojekt med syfte att samla in och bearbeta uppgifter om brunbjörnens ekologi. Under tiden fram till idag har mer än 200 björnar utrustats med radiosändare och sedan försett oss med kunskap. Björnprojektet är ett svensk-norskt samarbete med en rad olika forskningsuppgifter som att undersöka björnens födoval, viktutveckling, rörelsemönster, kolonisation av nya områden, val av ideplatser, sociala beteende samt dödlighet och reproduktion. Även samspelet med andra djurarter som älg och tamboskap har undersökts, samt björnens känslighet för mänskliga störningar och dess egen farlighet för människor.

Det Skandinaviska Björnprojektet har hittills publicerat mer än 100 vetenskapliga artiklar, rapporter och populärvetenskapliga skrifter.

DEN SKANDINAVISKA BRUNBJÖRNEN

I Sverige lever mer än ett tusen björnar i vilt tillstånd. Siffran bygger på beräkningar som utförts av forskarna i björnprojektet. Det innebär att björnstammen har tredubblats i landet under de senaste sextio åren. I början av seklet var björnen nära total utrotning. Då stammen var som minst återstod bara omkring 130 djur. Sveriges Riksdag antog då vissa lagar som skulle freda de kvarvarande djuren. Skottpengen avskaffades och björnen gjordes till "Kronans villebråd". Detta innebar att ingen fick ekonomisk vinning av jakten och att hårda jaktrestriktioner infördes i hela landet. Och från att ha varit undanträngd till vissa områden i den norrländska fjällvärlden vid förra sekelskiftet finns nu björnen åter i hela Norrland med sydlig gräns i norra Svealand.

I framförallt fyra områden försvann aldrig björnen helt. Det är ifrån dessa "kärnområden för reproduktion" som björnstammen har expanderat och det är också här som de flesta björnar finns. Av de fyra kärnområdena ligger två i Norrbottens län, ett omfattar Jämtland och delar av Västerbotten, och till sist, det sydliga området med Härjedalen, Hälsingland och Dalarna. Utanför dessa områden är hondjuren få. Men kärnområdena förändras, vilket innebär att allt fler björnar påträffas utanför dem. Det rör sig då oftast om yngre hanbjörnar som gett sig ut på långa

vandringar för att eventuellt etablera sig i nya områden.

Under fortplantningssäsongen i maj-juni vandrar en björnhanne ofta 20 km per dygn och det finns exempel på ännu längre förflyttningar. En björn vandrade 270 km på nio dygn. När brunsten avtagit på sensommaren minskar hanbjörnarnas vandringssträckor till omkring 10 km per dag i september. Honorna är betydligt mindre rörliga, oavsett tidpunkten på året.

Björnens aktivitet under dygnet skiftar mycket under barmarksperioden. Under brunsten har hanbjörnen sin aktivaste tid mellan nio på kvällen och två på natten. Viloperioden infaller då oftast under dagtid. På sensommaren och under den tidiga hösten är björnen däremot mera aktiv när det är ljust ute och sätter då i sig väldiga mängder bär för att bygga upp sina fettreserver inför vinterns långa vistelse i idet.

Exempel på långvandring av 3-årig hanbjörn.

MÖTEN MELLAN MÄNNISKA OCH BJÖRN

Det finns gott om vittnesbörd om oväntade möten mellan människa och björn. Sammanställningar har gjorts av fall där människor skadats eller dödats av björn i Sverige och Norge. Under drygt 200 år från 1750 till 1962 finns 75 fall dokumenterade, varav 27 dödsfall och 48 skadade. Eftersom de flesta händelserna ägde rum för mycket länge sedan får man ta uppgifterna med vissa reservationer. Detta gäller inte minst de uppgivna dödsfallen. Sjukvården på landsbygden var ofta primitiv och dödsorsaken kan i en del fall säkert tillskrivas komplikationer som tillstött på grund av dåliga hygieniska förhållanden med flera följdorsaker.

Det är hundra år sedan någon blev dödad av en björn i Sverige. Det ägde rum i Jämtland 1902, när en björnjägare överfölls av en skadeskjuten björn. Senast en obehärdad människa dödades av en björn var i början av 1800-talet, då en ung flicka i Värmland överraskade en björnhona med ungar vid idet.

I Norge inträffade det senaste dödsfallet 1906, då en 13-årig vallpojke råkade stöta på en björn som låg och åt på ett djurkadaver. Pojken skadades och dog en månad senare i hjärnhinneinflammation.

Av de 27 dödsfall som finns rapporterade mellan 1750-1906 inträffade 7 i samband med någon form av jakt och 10 vid vallning och boskapsskötsel. En ko eller ett får representerade förr ett så högt ekonomiskt värde att vissa vallpigor och herdar försökte försvara sina djur. Det skulle kunna vara en förklaring till den relativt höga siffran. Fem av dödsfallen inträffade vid bärplockning, men i de fem återstående fallen är omständigheterna inte kända.

Av de 48 rapporterade fall med människor som skadats vid björnmöten under samma tidsperiod har den helt övervägande delen inträffat i samband med jakt. I hela 33 av fallen har björnen jagats och ofta varit påskjuten eller skadad då

I det förgångna

Björnen anfaller inte om den inte provoceras.

Björn som överraskas vid kadaver kan bli aggressiv och försvara maten.

den gått till anfall. I ytterligare 5 fall har det rört sig om jakt-situationer där en jägare rört sig i skogen och möjligen haft hund med sig.

Om man skiftar perspektiv och utgår från björnens situation i de sammanlagt 75 fall som lett till att en människa skadats eller dödats får man en ganska tydlig bild: I mer än hälften av fallen, 38, var björnen påskjuten eller skadad av något annat jaktredskap. Vid 14 av tillfällena har björnen överraskats vid kadaver och i 11 fall har händelsen inträffat vid eller i idet. 5 av fallen har sin grund i att en björnhona med årsungar har överraskats av en människa. I resterande 7 fall är omständigheterna okända.

Slutsatserna man skulle kunna dra av detta historiska material är: Den levde farligast i björnskogen som idkade jakt men var en dålig skytt eller använde för klen ammunition. Farligt levde också den som vallade boskap på skogen och kanske försvarade sina djur med påk och slog på björnen, något som var vanligt förr. Dessutom riskerade skogsvandrare sin hälsa och livhank när de närmade sig en björnhona med årsungar eller en björn som låg och åt på ett djurkadaver.

Björnstammens återhämtning under senare år innebär också en ökad risk för oönskade möten mellan människa och björn i de svenska skogarna. En nyligen genomförd forskningsrapport som bygger på en genomgång av svenska och norska tidskrifter från 1976-1995 ger exempel på 21 olika händelser där en människa konfronterades med björn på nära håll. I 7 av fallen ledde mötet till att människan blev skadad. 6 av dessa var jägare på jakt. I de återstående 14 fallen kom ingen person till skada men situationen upplevdes ändå som farlig av de inblandade människorna.

Bland faktorer som kan ha ökat björnens aggressivitet i de 21 angivna fallen kan nämnas att hund var inblandad i 9 av dem. Vid 7 tillfällen, av vilka 6 var jaktsituationer, var en björnhona med ungar inblandad. I 4 av fallen, slutligen, skedde mötet med björnen ute i bärskogen. Ingen bärplockare kom till skada.

De 21 mötena mellan människa och björn resulterade i att 9 vuxna björnar och 4 årsungar blev skjutna.

Under de 15 år som förflutit sedan det Skandinaviska Björnprojektet startade har 114 fall dokumenterats, där personer involverade i projektet stött samman med björn. Det rör sig alltså om människor med björnvana som utförligt beskrivit vilka omständigheter som varit rådande vid det aktuella björnmötet. I ca 80 % av fallen tolkades björnens beteende som icke-aggressivt. De allra flesta björnarna försvann direkt sedan de uppmärksammat människan. I ett tiotal fall fortsatte björnen i riktning mot människan, dock utan att verka hotfull. Några angrepp förekom ej. Däremot gjorde björnarna 5 skenangrepp som uppfattades som hotfulla av observatörerna.

Genom björnforskningen har kunskapen om björn ökat väsentligt. Björnar försedda med radiosändare kan pejas utan att bli störda.

Om björnen följer efter en hund i skogen kan plötsliga och närgångna möten mellan människa och björn uppkomma.

I fyra av fem möten mellan björn och människa avviker björnen direkt så snart den blivit varse en människa.

I inget av de rapporterade 114 fallen skadades människan, trots att mötena i omkring hälften av fallen innefattade en eller flera ”aggressionshöjande faktorer”, såsom närvaro av björnungar, hundar, eller ett djurkadaver i närheten som björnen stöts upp ifrån. Det var också i samband med någon av dessa faktorer som björnen företog skenangrepp eller betedde sig hotfullt. Närvaron av björnungar var den oftast förekommande orsaken till björnens aggressiva beteende, därefter följde kadaver och sist hund.

I ryska undersökningar har liknande erfarenheter gjorts som i det svenska projektet. Sammanlagt 704 björnmöten har dokumenterats i tre ryska rapporter från senare år. Resultaten har uppvisat stor samstämmighet med de svenska erfarenheterna: I 80 % av fallen avvek björnen omedelbart från platsen, så snart den blivit varse människans närvaro. I resten av fallen dröjde björnen sig kvar främst för att iaktta människan. Ingen personskada finns dokumenterad bortsett från ett tillfälle då en björnhona med ungar överraskades på nära håll av en man som fick ett slag av björnen och ryggsäcken förstörd. Han klarade sig dock utan kroppsskador.

Finland har varit förskonat från händelser med dödlig utgång under hela 1900-talet. Men under arbetet med denna skrift inträffade ett tragiskt dödsfall i juni månad 1998, som fått stor uppmärksamhet i medierna.

En man i 40-årsåldern var ute på en joggingrunda i skogen utanför Ruokolax i sydöstra Finland. Enligt de uppgifter som lämnats i pressen överraskade han en björnhona med unge som vistades alldeles i närheten av joggingspåret. Den finske rovdjursforskaren Ilpo Kojola kommenterar händelsen för *Dagens Nyheter* på följande sätt:

”Joggare är speciellt utsatta för björnar. De är klädda i mjuka skor och springer ljudlöst på spånbanan, och om vinden dessutom blåser mot joggaren så kan han råka i famnen på björnen innan den upptäcker honom. Då reagerar björnen i panik, det är helt naturligt, det gör alla djur.”

Eftersom vittnen saknas finns inga detaljerade uppgifter om hur den joggande mannen uppträdde vid själva björnmötet.

Obduktionen av den döde visade att en blodåder i halsen perforerats och att luft kommit in i blodomloppet. Dödsorsaken var blodpropp i hjärtat.

ÄR BRUNBJÖRNEN FARLIG?

Om man försöker besvara den frågan bara genom att hänvisa till analysen av de över 800 dokumenterade mötena mellan människa och björn från de senaste åren blir svaret lätt: Nej, den skandinaviska björnen är inte farlig!

Ingen människa miste livet, ingen människa kom till skada. I ett litet antal fall utförde björnen skenangrepp utan att fullfölja handgripligen. Det måste dock betonas att de människor som var involverade i björnmötena var personer med kunskaper om björnar; fältarbetare, studenter, viltvårdare, alla medverkande i pågående björnforskningsprojekt.

Å andra sidan: Människor har dödats av björn, i Norden och i andra länder. Och människor har skadats, rivits och bitits av björn. Det finns gott om belägg för den saken.

Det är inget hotfullt i att björnen står på bakbenen. Han kan antingen markera sitt område, ta in vittring på lite längre avstånd eller försöka se bättre.

Det är dags att lite närmare syna under vilka omständigheter björnen kan utveckla beteenden som är hotfulla och farliga för människor som kommer i dess väg. Men innan vi gör det är det på sin plats att avliva en myt om björnens farlighet som hör hemma i skräckfilmernas värld – björnen som står på bakbenen! Ingenting tyder på att det är ett hotfullt beteende hos björnen, snarare är det antagligen en demonstration av ett fysiskt tillkortakommande hos björnen, nämligen dess svaga synförmåga. Genom att ställa sig på bakbenen försöker den överblicka den situation som det goda luktsinnet och hörseln redan informerat om.

Men medge att en tvåmeters björn, stående på bakbenen och helst filmad nerifrån är en skräckinjagande syn!

VILKA SITUATIONER KAN LEDA TILL FARA?

De allra flesta möten mellan människa och björn slutar odramatiskt med att björnen raskt försvinner från platsen. Att ge sig av, bort från en annalkande människa kan sägas vara björnens naturliga reaktionsmönster. I de fall björnen ändå stannar kvar och uppvisar någon form av nyfikenhet eller tydligare fientligt beteende finns sannolikt någon eller några faktorer med i bakgrunden som verkat aggressionshöjande.

På basis av tillgänglig information på området har forskarna inom det Skandinaviska Björnprojektet angett 6 olika aggressionshöjande faktorer, här i avtagande farlighetsgrad.

1. Skadad eller påskjuten björn. Den skadade björnen är den farligaste. Under åren 1976-1995 skadades 7 människor i Sverige. 6 av dessa var jägare. I 5 av fallen förekom skottlossning.

2. Björnhona med årsungar. Särskilt om man överraskar honan och ungarna kan honan gå till anfall, vilket hände den skogstaxerare som tillhörde de 7 personer vilka skadades i Sverige under den angivna tjugoårsperioden.

3. Björn på kadaver. En björn som ligger och äter på ett kadaver, en slagen älg eller utlagda slaktrester kan reagera aggressivt om någon kommit för nära. Björnen vill ensam utnyttja kadavret och avvisar andra som kan tänkas göra anspråk på maten.

4. Överraskad björn. Ett hastigt uppdykande alldeles inpå en björn kan skrämman björnen lika mycket som människan och då leda till en försvarsreaktion.

5. Björn vid idet. En björn som väcks i vinteridet eller överraskas utanför på vårvintern eller hösten kan vara farlig, om man inte är varlig.

6. Hundar. Björnen kan bli uppretad av hundar i sin närhet; hur aggressiv björnen blir beror på omständigheterna i övrigt. Om det är en jaktsituation, björnens kön och ålder, hur hunden agerar, om det finns ungar eller kadaver alldeles intill platsen osv.

Om man betraktar de uppräknade faktorerna och värderar dessa med människans ögon och förnuft måste man nog finna dem ganska rimliga. Det är rimligt att bli arg på någon om denne skjuter en kula i din kropp, om han kommer för nära dina ungar och hotar dem, eller försöker stjäla den goda maten från din tallrik, om han väcker upp dig ur din skönhets sömn, eller bara bussar en tröttsamt bjäbbande hund på dig. Det är rimligt. Det är rentav mänskligt.

De flesta björnarna bygger iden i övergivna myrstackar.

HUR SKALL MAN BETE SIG NÄR MAN MÖTER EN BJÖRN?

Den vanligaste fråga som människor ställer är just denna: Vad skall man göra ifall man hamnar öga mot öga med en björn? Vi bortser då ifrån att väldigt många björnmöten, kanske de allra flesta, äger rum när människor befinner sig i bil. I det fallet är rådet enkelt: Sitt kvar i bilen och njut av synen. Gå inte ut och försök att klappa de söta björnungarna som eventuellt tumlar omkring i dikeskanten. Bilen är ett säkert skydd mot en misstänksam hona som ännu inte känt någon vittring av människor.

Men om man nu befinner sig i skogen, fiskar vid en skogstjärn eller plockar bär på ett hygge, och en björn plötsligt dyker upp en bit bort: Hur hanterar man denna oväntade situation?

Som vi redan vet är det i de allra flesta fall inget problem. Björnens normala impulser har redan fått honom att söka sig bort från platsen. Eftersom björnens lukt- och hörselsinne är mycket bättre än människans är det naturligtvis så, att de flesta gånger en björn och en människa befinner sig i närheten av varandra äger aldrig själva mötet rum. Björnen har upptäckt människan först och har redan lämnat platsen eller åtminstone dragit sig undan och gömt sig i närheten.

Men vetskapen om detta är en ringa tröst för den som ändå råkat hamna i ett oönskat björnmöte och försöker hantera den uppkomna situationen. Om björnen ännu inte registrerat närvaron av människa är det klokt att lugnt och försiktigt vika av och bege sig bort från platsen. Man skall inte springa därifrån! Om björnen däremot har upptäckt människan är det viktigt att signalera sina fredliga avsikter, *att ge sig till känna*. Försök inte skrämma iväg björnen med hotfulla åtbörder och okontrollerade rörelser. Retirera försiktigt och visa tydligt att dina avsikter inte är fientliga mot björnen. För björnen anfaller inte, om man inte provocerar den.

Samtidigt gäller det att tolka björnens beteende rätt. Om björnen ställer sig på bakbenen är det som tidigare påpekats inte för att gå till anfall utan för att bättre kunna överblicka situationen och utröna vad det är för något som pågår i dess omedelbara närhet. Om björnen däremot ryter, fnyser eller

ger ifrån sig ljud som påminner om blåsnings- eller visselljud kan det vara tecken på att det finns kadaver eller ungar i närheten. Du bör då dra dig tillbaka långsamt och försiktigt. Spring inte!

Om du har vapen i handen. Skjut inte! Om du skjuter ett icke dödande skott försätter du dig i en farlig situation. I fem av de sex fallen då människor skadats av björn i Skandinavien under den undersökta tjugoårsperioden 1976-1995 förekom skottlossning och i två av fallen var björnen med säkerhet skadskjuten. Är björnen oskadad vid mötet är sannolikheten mycket större att du klarar dig ifrån situationen helskinnad om du inte använder vapnet. All erfarenhet bekräftar detta.

För kom ihåg: En skadskjuten björn är en farlig björn! Ofta är hundar inblandade i björnmötet. Vilken roll hunden spelar avgörs av hur pass tränad den är att möta björn. En välдресerad jakthund kan vara en fördel att ha med sig i björnmarker för att i tid upptäcka björnen och därmed undvika problem. En dåligt dresserad hund eller en sällskapshund kan däremot förvärra situationen. Den kan efter att ha upptäckt björnen springa direkt till hundägaren med björnen efter sig

När björnen är osäker på vad som finns i närheten ställer han sig ofta nyfiket på bakbenen.

för att ta skydd och då upplevs björnen hotfull även om aggressionen är riktad mot hunden.

I kända björnmarker kan det därför vara ett gott råd till hundägaren att hålla den björnovana hunden kopplad även under tid då koppeltvång ej råder.

En skadad björn kan vara en farlig björn.

OM BJÖRNEN ANGRIPER

Om angreppet, trots alla försiktighetsåtgärder, kommer, björnen är aggressiv och fortsätter rakt mot dig. Vad gör du då?

Eftersom erfarenheterna i Norden är så ytterligt få finns inte några entydiga svar. De rekommendationer som lämnas i internationella studier är att göra ett sista försök att distrahera björnen, släppa något på marken framför björnen, fiskespöet eller bärhinken, inte ryggsäcken. Och försöka klättra upp i ett träd. Om det nu inte står något tillräckligt högt träd alldeles intill och björnen fortsätter sin attack, återstår bara att spela död. Att lägga sig ner på marken, i fosterställning eller på magen, med händerna knäppta runt nacken. Och hålla sig alldeles stilla. Ryggsäcken kan då vara bra att ha kvar som skydd. Att spela död har i Skandinavien i det förgångna varit ett framgångsrikt sätt att överleva björn-attacken på. Björnen angriper sannolikt för att förebygga och neutralisera ett hot, inte för att döda. Ligger man stilla på

Även björnar kan ta sin tillflykt till träd för att undkomma faror.

marken minimerar man sin egen hotfullhet och björnen kan ge sig därifrån. Det finns dock en komplikation och en fråga som det inte kan ges ett lugnande svar på.

Hur betar sig åtel tillvanda björnar i en sådan situation? Alltså björnar som vant sig vid att äta utlagd slaktavfall och därmed lärt sig förknippa människodoft med mat. Men mer om det i nästa avsnitt.

HUR KAN MAN MINSKA RISKEN FÖR OÖNSKADE MÖTEN MELLAN MÄNNISKA OCH BJÖRN?

Björnar är oftast skygga för människan. Att vidmakthålla denna skygghet och därmed så långt som möjligt undvika nära konfrontationer mellan människa och björn är särskilt viktigt i ett läge där björnstammen ökar och därmed också möjligheten att människor stöter på björnar.

Genom att öka människors kunskap om björnens beteenden kan vi minska risken för björnkonflikter. Och människor i björntrakter kan vidta viktiga åtgärder för att förhindra oönskade händelser, direkta konfrontationer som kan leda till personskador. Det allra viktigaste i detta sammanhang är att inte lägga ut mat som drar till sig björnar, vare sig på komposter, i soptunnor, vid slaktbodas eller som björnätel i skogen eller i närheten av bebyggelse.

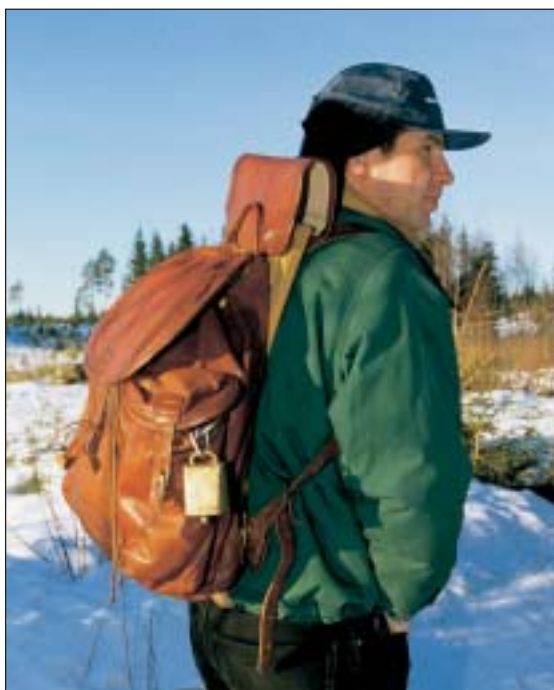
Det är också viktigt att björnstammarna genom jakt hålls på en rimlig nivå och inte får öka för snabbt. Mycket talar för att jakten som sådan gör björnarna skyggare.

Vi har redan tidigare konstaterat att björnens farlighet ökar om den skadeskjuts, när den överraskas med ungar eller skyddar sin mat. Den jägare som är ute för att fälla björn bör vara mycket försiktig och endast avlossa skott från sidan mot lungpartiet, på rimliga avstånd. När det inte handlar om jakt bör jägaren försöka lugna en närgången och hotfull björn genom att retirera från platsen. Om jägaren bedömer att vapnet ger det bästa försvaret kan det till att börja med räcka med att försöka skrämma björnen genom att skjuta i luften. Och kom ihåg: Ett skott mot björnen för att döda tycks vara ett sämre självförsvar än att inte ha någon bössa alls!

Björn som överraskas på ett djurkadaver kan utveckla aggressivitet. Detta gäller även vid åtlar, platser med slaktavfall som lagts ut av människor för att locka till sig björn för jakt eller fotografering, vilket blivit alltmer vanligt i Sverige på senare år. Den stora faran med detta är att björnen vänjer sig vid att förknippa doften av mat med vittringen från människor. Björnens skygghet för människovittring kan sanno-

likt avta då den sammankopplar lukten av människa med ett lockande köttberg i skogen. De som lägger ut åtlar kan också utsätta intet ont anande människor för fara, då dessa helt ovetande kan överraska björnen på åteln, något som de som lagt ut köttet inte behöver riskera. Ett annat problem vid åtling berördes i det förra avsnittet och gäller en björn som vant sig vid att äta vid åtel och som hamnar i en konfrontation med en människa som lagt sig ner på marken och spelar död. Hur hanterar björnen den situationen? Kan den uppfatta människan som mat? Om detta vet vi mycket lite idag.

Viktigast i detta sammanhang är att inte lägga ut mat i naturen. Människor som bor i björntrakter bör också tänka på att inte lägga doftande matrester i soptunnan. Björnen känner lukten från tunnan, var så säker på det. En man som en

En bjällra på ryggsäcken gör björnen uppmärksam på människans närvaro.

höstkväll för några år sedan råkade lägga en påse med räkskal i soptunnan, det var i björnens södra kärnområde i Dalarna, möttes morgonen efteråt av en obeskrivlig syn. Tunnan var vält och soporna var genomsökta och spridda över ett stort område. Björnen hade kommit under natten. Året efteråt återkom björnen fyra gånger, då i sällskap med två ungar, och välte tunnan på nytt. Fast några råkor eller andra delikatesser kunde björnen inte finna efter den allra första gången.

Om man vistas i kända björntrakter och inte vill riskera att komma nära en björn är det bästa sättet att förebygga ett möte att göra sig hörd, att prata, eller varför inte sjunga en stump! Man kan även fästa en bjällra på ryggsäcken som klingar när man går. Och en normalt funtad björn hinner förbereda sin reträtt och ge sig av.

Om man, slutligen, har hunden med sig i björnskogen bör den hållas kopplad. Särskilt gäller detta sällskapshundar och otillräckligt tränade jakthundar. De kan råka i panik inför mötet med den för dem okända skogslufsaren och väcka dennes slumrande jaktinstinkt.

...I SKOGEN GICK

Om man inte vill riskera att träffa på en björn i vilt tillstånd skall man inte lämna hemmet eller bilen. Man skall inte uppsöka marker där björnen håller till. Men om man trots allt framhårdar i att ge sig ut i skogen, för att plocka bär, fotografera, jaga eller bara för att ta en skogs promenad måste man inse att möjligheten finns att någon gång råka på en björn. Sannolikheten att det sker är visserligen mycket liten. Det finns gott om människor som bott ett helt liv i björntrakter utan att ha fått se skymten av någon björn. Men möjligheten, och risken, finns. Att detta sällsynta möte också skulle kunna

Blåbär smakar bra – forskning i USA har visat att björnar kan äta blåbär motsvarande en tredjedel av sin kroppsvikt per dag.

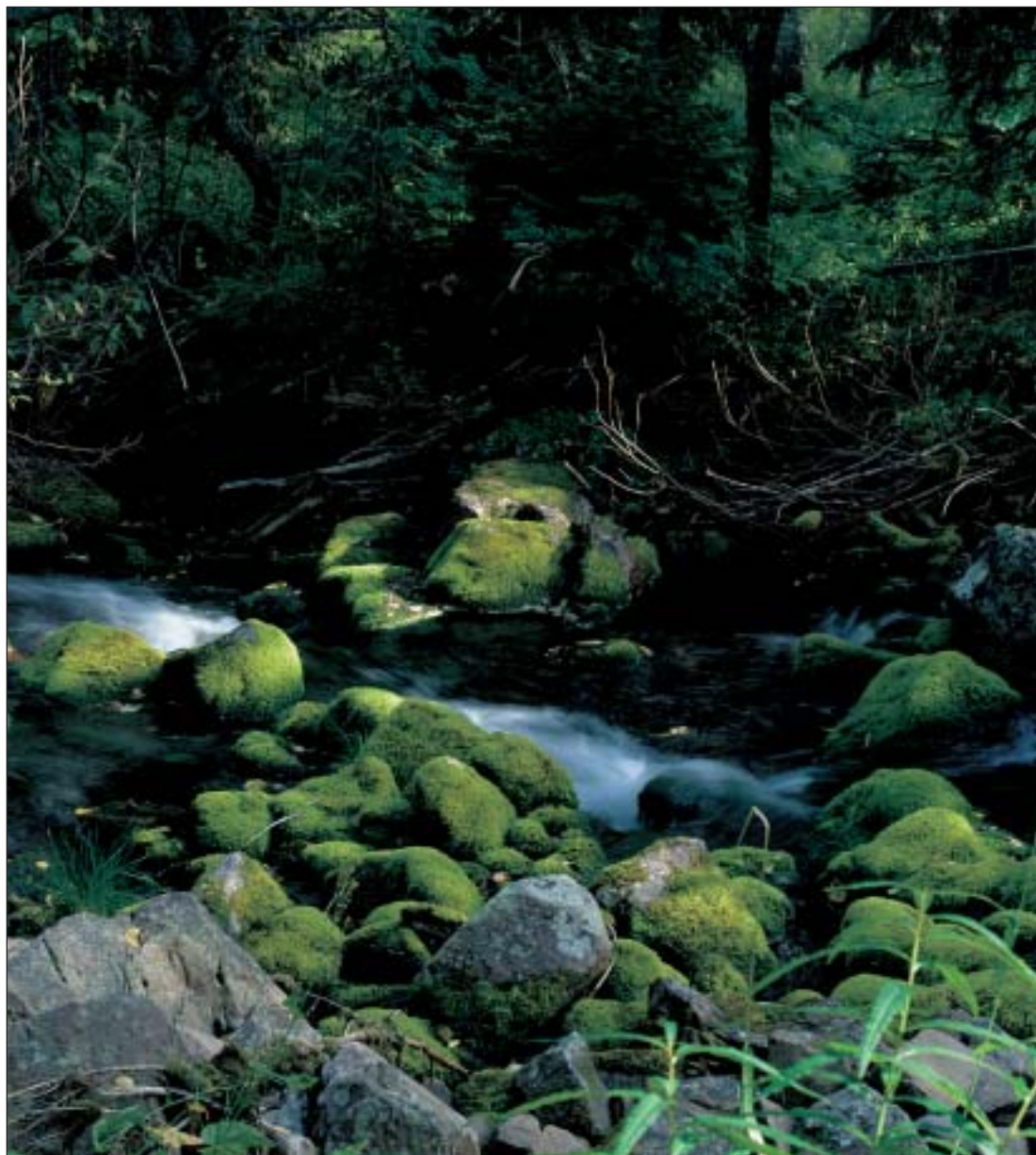
leda till att någon människa blir skadad är i sin tur mikroskopisk. Det överväldigande antalet möten mellan en björn och en människa avlöper odramatiskt. Björnen lämnar platsen. I ett litet antal fall kommer en människa till skada. 7 sådana fall

har inträffat i Sverige under den nämnda tjuogoårsperioden. I de flesta av dessa fall är det då människan, oftast ovetande, som är det indirekta upphovet till sin egen skada. Om man behandlar björnen med respekt och inte skadar eller hotar denne visar björnen sin respekt tillbaka genom att avlägsna sig. Och detta är också moralen i denna lilla skrift.

Så till sist, frågan om Mors lilla Olle.

Behövde Olles mamma verkligen vara rädd för att björnen skulle angripa Olle? Utgjorde björnen ett sådant hot mot honom? Förmodligen inte.

Lilla Olle satt ner, lugnt och stilla, han störde inte björnen. Han var naturlig. Och björnen uppvisade inte något av de beteenden som tyder på att han kände sig hotad, snarare signalerade han en tydlig nyfikenhet på den där lilla lintotten som stillsamt satt och jollrade i blåbärsriset.

Olles mamma hade inte behövt ge upp det berömda skriet. Åtminstone inte för Olles skull. Björnen hade med största sannolikhet dragit sig tillbaka ändå.

Men då hade vi å andra sidan inte haft någon visa att sjunga.

Efterord: Hur många björnar bör vi ha i Sverige?

Opinionsundersökningar har visat att den stora majoriteten av Sveriges befolkning är för att ha björn i landet. Debatten gäller snarare hur många björnar som bör finnas här. Den senaste uppskattningen av antalet björnar, som gjorts av det Skandinaviska Björnprojektet våren 1996, uppgår till ca 1000 individer. Eftersom björnstammen i allmänhet ökat i större delen av landet är björnantalet sannolikt något större idag.

I januari år 2000 presenterades *Rovdjursutredningen*. Som en del av det arbetet har en grupp forskare, ekologer och genetiker, sammanfattat vad som är allmänt känt om djurarters överlevnad på lång sikt utifrån djurpopulationens storlek, samt analyserat Björnprojektets resultat. För att säkerställa björnens överlevnad på lång sikt, undvika inavel och garantera att den genetiska variationen upprätthålles är dessa forskare överens om vissa miniminivåer. På kort sikt, 10 – 50 år, behövs minst 800 individer för att undvika inavel. Men för att upprätthålla tillräcklig genetisk variation på lång sikt och möjliggöra framtida genetiska anpassningar till förändrade miljöförhållanden krävs avsevärt fler individer, ca 5000 djur. Det senare förutsätter att det genetiska sambandet med den stora ryska björnpopulationen (ca 40 000 björnar) upprätthålls via norra Finland. Beroende på graden av samband med den ryska björnstammen och det faktum att björnarna i de fyra kärnområdena i Sverige uppvisar genetiska skillnader, anser forskargruppen att en björnpopulation i Sverige bör omfatta mellan 1500- 5000 djur. Detta för att säkerställa björnens genetiska hälsa på lång sikt.

På kort sikt, från en snävare demografisk synpunkt, skulle det däremot räcka med färre individer. Expertgruppen räknade med att en björnpopulation på 50 individer skulle ha 95 % chans att överleva i hundra år, förutsatt att björnen fredades från jakt och människors påverkan. Om man däremot skulle tillåta viss jakt och väger in, att även illegal jakt förekommer, skulle man behöva en stam på minst 500 björnar. När man slutligen vägde samman de genetiska och demografiska argumenten, fann forskarna att siffran 800 björnar var ett minimum för att säkerställa björnens överlevnad under de närmaste 100 åren.

I *Rovdjursutredningen* har många andra faktorer vägts in vid sidan av expertgruppens analys. Utredningen utmynnar i en rekommendation på ett minimum av 1000 björnar och att björnstammen i Sverige bör få öka i antal till 1500 individer, och med ett något större utbredningsområde, för att säkra en långsiktigt livskraftig stam.

Jon Swenson

Det mest kända, enskilda mötet i Sverige mellan en människa och en björn har egentligen aldrig ägt rum. Det besjungs i visan av Alice Tegnér och präglar generationer svenskars bild av björnmötet, av björnen som en lömsk och farlig varelse.

När mor får se lilla Olle sitta i den ljusa skogsgläntan med det stora djuret tätt inpå sig, ger hon upp ett skri som inte endast får leken att passera förbi; skriet från mor har etsat sig fast och ekar fortfarande i öronen på alla dem som aldrig har sett, ännu mindre mött, en björn i vilt tillstånd. För närmare än till djurparkens Nalle som står därnere i hägnet, på bakbenen med plirande ögon, och låter sig matas med äppelklyftor och popcorn, kommer inte de allra flesta av oss.

Men är då björnen farlig för människan? Skall vi vara rädda, då vi ger oss ut i skogen för att kanske få en skymt av detta imponerande djur, som på senare år har ökat i antal i Sverige?

Syftet med denna skrift är att försöka ge svaret på den frågan utifrån aktuell björnforskning.

